

कोशी प्रदेश विशेष section C नोट्स

नेपालको संविधानको विस्तृत अध्ययन नोट्स

भाग १ देखि ७ र भाग १३ देखि २२ तथा अनुसूचीहरू

भाग १: प्रारम्भिक (धारा १-६)

✓ प्रमुख बुँदाहरू:

- संविधानको नाम र स्वरूप
  - यो संविधानको नाम "नेपालको संविधान, २०७२" हो।
  - नेपाललाई स्वतन्त्र, सार्वभौम, धर्मनिरपेक्ष, समावेशी, संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र राज्यको रूपमा घोषणा गरिएको छ।
- संवैधानिक सर्वोच्चता
  - यो संविधान नै सबैभन्दा ठूलो कानूनी दस्तावेज हो। कुनै पनि कानून वा कार्य संविधानविपरीत भएमा त्यस्तो कानून अमान्य हुन्छ।
- प्रभुता जनतामा निहित
  - नेपालमा सम्पूर्ण प्रभुता नेपाली जनतामा निहित रहेको छ। जनताले आफ्नो प्रतिनिधिमाफत शासन गर्छन्।
- राष्ट्रको विशेषता
  - नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक र भौगोलिक विविधतायुक्त राष्ट्र हो।
- राष्ट्रिय ध्वजाको व्यवस्था
  - नेपालको झण्डा अर्धचन्द्र र सूर्य भएको विशेष त्रिकोणीय झण्डा हो, जुन संविधानको अनुसूची १ मा समावेश गरिएको छ।

भाग २: नागरिकता (धारा ७-२०)

✓ विस्तृत बुँदाहरू:

1. नागरिकताको आधार
  - वंश, जन्म, प्राप्ति, वैवाहिक सम्बन्ध, प्राकृतिकरण, पुनःप्राप्ति आदि आधारबाट नेपाली नागरिकता प्राप्त गर्न सकिन्छ।
2. द्वैध नागरिकता निषेध
  - कुनै पनि नेपाली नागरिकले अन्य देशको नागरिकता लिएमा नेपाली नागरिकता स्वतः रद्द हुन्छ।
3. नागरिकताको अधिकार
  - कुनै नेपालीलाई बिना कारण नागरिकताको अधिकारबाट वञ्चित गर्न पाइँदैन।
4. महिलाको सन्दर्भमा व्यवस्था
  - नेपाली पुरुषसँग विवाह गरेकी विदेशी महिलालाई नागरिकता प्राप्तिको प्रक्रिया सहज बनाइएको छ।
5. जन्मसिद्ध नागरिकता
  - नेपाली भूमि भित्र जन्मेका र आमाबुबामध्ये कुनै एक नेपाली नागरिक भएको प्रमाण भएमा त्यस्ता व्यक्तिहरू जन्मसिद्ध नागरिक मानिन्छन्।

भाग ३: मौलिक हक र कर्तव्य (धारा २१-४७)

✓ प्रमुख मौलिक हकहरू:

हकको प्रकार	व्याख्या
समानताको हक (धारा १८)	सबै नागरिक समान छन्। जात, लिङ्ग, धर्म, भाषा, आदि आधारमा विभेद गर्न पाइँदैन।
जीवन र स्वतन्त्रताको हक	कानूनी प्रक्रिया बिना कसैको जीवन खोस्न वा स्वतन्त्रता हनन गर्न पाइँदैन।
स्वतन्त्रताको हक	बोल्ने, विचार राख्ने, संगठन खोल्ने, शान्तिपूर्ण भेला गर्ने स्वतन्त्रता।
शिक्षाको हक (धारा ३१)	आधारभूत शिक्षाको निशुल्क पहुँच सबै नागरिकलाई सुनिश्चित।
स्वास्थ्य सेवाको हक (धारा ३५)	सबै नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था।
संवैधानिक उपचारको हक (धारा ४६)	कुनै मौलिक हक उल्लंघन भएमा अदालतबाट न्याय पाउने अधिकार।

✓ नागरिकको कर्तव्य:

- राष्ट्रप्रेम
- संविधान र कानूनको पालन
- कर तिर्ने
- सार्वजनिक सम्पत्तिको रक्षा
- सहिष्णुता र समावेशी दृष्टिकोण राख्ने

भाग ४: निर्देशन सिद्धान्त, नीति र दायित्वहरू (धारा ४८-५५)

✓ प्रमुख उद्देश्य:

- समतामूलक समाज निर्माण
- आर्थिक समानता
- सामाजिक सुरक्षाको विस्तार
- शिक्षाको समान पहुँच
- स्वास्थ्य र वातावरणको सुरक्षा
- समावेशी शासन
- प्राकृतिक स्रोतको न्यायोचित उपयोग

⚠ यो भाग कार्यान्वयनयोग्य हुँदैन तर राज्यलाई नीति निर्देशन दिन्छ।

भाग ५: राज्यको स्वरूप र राज्यशक्ति (धारा ५६-६०)

✓ तीन तहको शासन:

तह	विवरण
संघीय सरकार	देशको समग्र नेतृत्व
प्रदेश सरकार	प्रदेशस्तरीय शासन

स्थानीय तह | नगरपालिका, गाउँपालिका, महानगरपालिका

✓ शक्ति बाँडफाँट:

- अनुसूची ५: संघका एकल अधिकार
- अनुसूची ६: प्रदेशका एकल अधिकार
- अनुसूची ७: साझा अधिकार
- अनुसूची ८: स्थानीय तहका अधिकार
- अनुसूची ९: सबै तहको साझा अधिकार

👑 भाग १३: संघीय कार्यपालिका (धारा ७४–१०४)

1. राष्ट्रपति: राष्ट्रको औपचारिक प्रमुख
2. प्रधानमन्त्री: कार्यकारी प्रमुख, मन्त्रीपरिषद्को नेतृत्व
3. मन्त्रिपरिषद्: कार्यपालिका सञ्चालन गर्ने निकाय

🏛️ भाग १४: संघीय व्यवस्थापिका (धारा १०५–१४४)

1. राष्ट्रिय संसद: दुई सदन — प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रिय सभा
2. विधेयक पास गर्ने प्रक्रिया
3. बजेट प्रस्ताव, विशेष विधेयक, संशोधन विधेयक आदि व्यवस्थापन

⚖️ भाग १५: संघीय न्यायपालिका (धारा १४५–१७३)

1. सर्वोच्च अदालत: अन्तिम न्यायिक निकाय
2. न्यायाधीशको नियुक्ति न्याय परिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रपति
3. न्यायिक स्वतन्त्रता, न्याय सम्पादन प्रक्रिया, अनुशासन प्रणाली

४ भाग १६-२२: राष्ट्रपतिको अधिकार, उपराष्ट्रपति, मन्त्रिपरिषद, संघीय कानून निर्माण, लोकसेवा, अन्तरसरकारी सम्बन्ध, आपतकालीन अवस्था

मुख्य बुँदाहरू:

- राष्ट्रपति संसदबाट निर्वाचित।
- आपतकालीन अवस्था घोषणाको व्यवस्था।
- संघीय लोक सेवा आयोगमार्फत निष्पक्ष कर्मचारी नियुक्ति।
- तीन तहबीच समन्वयको लागि अन्तरसरकारी संयन्त्रको निर्माण।

अनुसूचीहरूको विस्तृत विवरण

अनुसूची नं.	विषयवस्तु
अनुसूची १	नेपालको झण्डा
अनुसूची २	राष्ट्रपतिको शपथ
अनुसूची ३	उपराष्ट्रपतिको शपथ
अनुसूची ४	प्रदेशहरू र तिनका सीमाना
अनुसूची ५	संघका एकल अधिकारहरू
अनुसूची ६	प्रदेशका एकल अधिकारहरू
अनुसूची ७	संघ-प्रदेश साझा अधिकार
अनुसूची ८	स्थानीय तहका अधिकारहरू
अनुसूची ९	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार
अनुसूची १०	राष्ट्रिय सभा सदस्यको कार्यकाल
अनुसूची ११	राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग
अनुसूची १२	नागरिकता प्राप्त गर्न नमिल्ने अवस्थाहरू

भाग १६: उपराष्ट्रपति (धारा १५५-१५९)

उपराष्ट्रपतिको चयन प्रक्रिया:

- उपराष्ट्रपति को चयन प्रतिनिधि सभाबाट हुनेछ। यसका लागि, प्रतिनिधि सभामा कूल सदस्यहरूको एकतिहाई बहुमत आवश्यक पर्नेछ।
- उपराष्ट्रपति कार्यरत राष्ट्रपति अनुपस्थित भएमा अथवा मृत्युपछि कार्यभार सम्हाल्ने व्यक्ति हुनेछ।

उपराष्ट्रपतिको कार्य:

1. राष्ट्रपतिको अनुपस्थितिमा संवैधानिक कर्तव्यहरूको निर्वाह गर्ने।
2. संसदमा विधेयक र निर्णयहरू प्रस्तुत गर्ने कार्यमा राष्ट्रपति र प्रधानमन्त्रीसँग सहकार्य गर्ने।

भाग १७: मन्त्रिपरिषद् (धारा १६०-१६९)

मन्त्रिपरिषद्को गठन:

- प्रधानमन्त्रीको नेतृत्वमा मन्त्रिपरिषद् गठन हुन्छ। यसका सदस्यहरूलाई राष्ट्रपतिले नियुक्त गर्दछन्, जसमा प्रधानमन्त्री, विभिन्न मन्त्रालयका मन्त्री र राज्यमन्त्रीहरू समावेश हुन्छन्।

मन्त्रिपरिषद्को कार्य:

1. संविधान र कानूनहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नु।
2. राष्ट्रको नीति बनाउने, योजना तथा निर्णयहरूमा राष्ट्रपतिका सल्लाहकारको रूपमा कार्य गर्नु।
3. अधिकारहरूको कार्यान्वयन र संवैधानिक कर्तव्यको पालना।

भाग १८: संघीय कानूनी प्रणाली (धारा १७०-१७२)

कानूनी प्रणालीको आधार:

1. **संघीय न्यायपालिका:** सर्वोच्च अदालतलाई उच्चतम न्यायिक निकायको रूपमा मानिन्छ।
2. **संघीय अदालतहरू र अधिकार क्षेत्र:** संविधानले संघीय न्यायपालिका प्रणालीको सुसंगत कार्य संचालनको व्यवस्था गरेको छ।
3. **कानूनी प्रक्रिया:** नेपालको कानूनी प्रक्रिया **संविधानिक, दीवानी, फौजदारी र प्रशासनिक** अदालतद्वारा संचालित हुन्छ।

भाग १९: लोकसेवा आयोग (धारा १७३-१७५)

✓ लोकसेवा आयोगको स्थापना:

- लोकसेवा आयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका **सेवामा नियुक्ति प्रक्रिया** सुनिश्चित गर्ने निकाय हो। यो आयोग कानूनी मार्गदर्शन, चयन प्रक्रिया र कर्मचारीहरूको नीति बनाउने कार्य गर्दछ।

✓ लोकसेवा आयोगको कार्य:

1. कर्मचारी चयन प्रक्रिया सुनिश्चित गर्ने।
2. लोक सेवा सम्बन्धी विवादहरूको समाधान गर्ने।
3. लोक सेवामा पारदर्शिता र न्यायिकता कायम राख्ने।

भाग २०: आपतकालीन स्थिति (धारा १७६-१७८)

✓ आपतकालीन अवस्था:

नेपालको संविधानले तीन प्रकारका आपतकालीन अवस्थाहरूको व्यवस्थापन प्रदान गर्दछ:

1. **सामान्य आपतकालीन स्थिति** – राष्ट्रको भित्री स्थिरता र सुरक्षा संकटमा पर्नु।
2. **प्राकृतिक विपद्का कारण आपतकालीन स्थिति** – भूकम्प, बाढी, आदि जस्तो प्रकोपको सामना गर्दा।
3. **संघीय आपतकालीन स्थिति** – संघीय प्रशासनले निर्धारित गर्न सक्ने विशेष आपतकालीन प्रस्थिति।

✓ आपतकालीन स्थितिमा हक र स्वतन्त्रता सीमित:

- कुनै पनि असाधारण परिस्थितिमा, आपतकालीन स्थिति घोषणासँगै, केही मौलिक हकहरूलाई अस्थायी रूपमा प्रतिबन्धित गर्न सकिन्छ।

भाग २१: संघीय, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको सम्बन्ध (धारा १७९-१८४)

✓ तीन तह बीचको समन्वय:

नेपालको संविधानले संघीय शासन व्यवस्था लागू गरेसँगै, विभिन्न तहहरू (संघीय, प्रदेश र स्थानीय) बीच संचार र समन्वयको महत्वलाई जोड दिएको छ।

✓ जिम्मेवारी र अधिकारको वितरण:

- संघीय सरकार को जिम्मेवारी: राष्ट्रिय सुरक्षा, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, देशको मुद्रा प्रणाली आदि।
- प्रदेश सरकार को जिम्मेवारी: प्रदेशभित्रका आन्तरिक प्रशासनिक जिम्मेवारी र नीति बनाउने।
- स्थानीय तह को जिम्मेवारी: स्थानीय विकास, शिक्षा र स्वास्थ्य सेवाको सञ्चालन आदि।

भाग २२: संविधान संशोधन (धारा १८५-१८७)

✓ संविधान संशोधनको प्रक्रिया:

1. संविधानको संशोधन संसदको दुई तिहाई बहुमत द्वारा प्रस्तावित गर्न सकिन्छ।
2. संशोधन प्रस्तावको पास भएमा राष्ट्रपति सँग सम्पूर्ण प्रक्रिया अनुमोदन गर्नुपर्ने हुन्छ।
3. आधिकारिक संशोधन कार्य सम्पूर्ण राष्ट्रका हितमा गर्नुपर्ने छ।

अनुसूचीहरू (अनुसूची १-१२)

✓ अनुसूची १: नेपालको राष्ट्रिय झण्डा

नेपालको झण्डा दोहोरो त्रिकोणात्मक आकारको हुन्छ। यसको आकार र रंगहरूको विवरण संविधानको अनुसूची १ मा राखिएको छ।

✓ अनुसूची २: राष्ट्रपतिको शपथ

राष्ट्रपति पदमा शपथ लिने प्रक्रिया र शपथ शब्दावलीको स्पष्ट उल्लेख।

✓ अनुसूची ३: उपराष्ट्रपतिको शपथ

उपराष्ट्रपतिको पद सम्हाल्दा दिने शपथको पाठ।

✓ अनुसूची ४: प्रदेशका सीमाहरू

नेपालका प्रदेशहरूको नाम र सीमाना निर्धारित गर्ने योजना र विवरणहरू।

✓ अनुसूची ५: संघीय अधिकार

संघीय सरकारका अधिकारहरूको सूची जो अन्य कुनै स्तरको सरकारसँग बाँडफाँट गर्न सकिँदैन।

✓ अनुसूची ६: प्रदेश अधिकार

प्रदेश सरकारलाई विशेष अधिकारको सूचीको विवरण, जसले प्रदेशको आन्तरिक नीति संचालनमा स्वतन्त्रता दिन्छ।

✓ अनुसूची ७: साझा अधिकार

संघ र प्रदेशका बीचमा साझा अधिकारको उल्लेख। यसले केन्द्र र प्रदेशका बीचको समन्वयको महत्वलाई ध्यानमा राखेको छ।

नेपालको संविधानको अध्ययन गर्दा यसको विभिन्न भागहरू र अनुसूचीहरूको परिभाषा र कार्यान्वयन प्रक्रियालाई बुझ्न महत्वपूर्ण छ। यसले नेपालको समावेशी लोकतन्त्र र संविधानिक संरचनालाई सुदृढ गर्न मद्दत पुर्याउँछ।

📌 भाग २३: जनताका अधिकार (धारा २८-३२)

✓ मौलिक अधिकारहरू:

नेपालको संविधानले नागरिकका मौलिक अधिकारहरू सुनिश्चित गरेको छ। यसमा जीवन र स्वतन्त्रताको अधिकार, व्यक्तिगत सुरक्षा, न्यायिक अधिकार, शिक्षा र स्वास्थ्यका अधिकार, समानता र धार्मिक स्वतन्त्रता जस्ता प्रमुख अधिकार समावेश छन्।

१. जीवन र स्वतन्त्रताको अधिकार:

- सबै नागरिकलाई जीवनको अधिकार दिइएको छ र अवैध निरोध वा हिंसात्मक व्यवहार गर्न निषेध गरिएको छ।

२. समानताको अधिकार:

- प्रत्येक व्यक्तिले समान न्याय र अवसरको पहुँच पाउनुपर्छ, जातीय, लिङ्गीय, धार्मिक र सांस्कृतिक भिन्नतासँगै।

३. धार्मिक स्वतन्त्रता:

- धर्म परिवर्तन गर्ने र धार्मिक कर्तव्यहरू पालन गर्ने पूर्ण अधिकार सुनिश्चित गरिएको छ।

भाग २४: राष्ट्रिय सुरक्षा (धारा ३३–३६)

✓ सुरक्षा व्यवस्थापन:

- नेपालले राष्ट्रिय सुरक्षा नीति तय गरेको छ जसमा संघीय सुरक्षा र सैन्य व्यवस्थापन समावेश छन्।
- राष्ट्रिय रक्षा परिषद गठन गरिएको छ जसले राष्ट्रको सुरक्षा नीति बनाउने काम गर्छ।

✓ सैनिक संरचना:

नेपालको सैन्य बल नेपाली सैन्य र प्रहरीको समायोजन अन्तर्गत कार्य गर्दछ। संविधानले यसको भूमिका र संरचना स्पष्ट गरेको छ।

भाग २५: न्यायपालिका (धारा ३७-४२)

✓ न्यायिक प्रणालीको संरचना:

नेपालको न्यायपालिका स्वतन्त्र र संविधानिक निकायको रूपमा रहेको छ। सर्वोच्च अदालत सर्वोत्तम न्यायिक निकाय हो।

१. सर्वोच्च अदालत:

- सर्वोच्च अदालतको मुख्य कार्य संविधान र कानूनी मुद्दाहरूमा निर्णय दिनु हो।

२. न्यायधीशहरूको नियुक्ति:

- न्यायधीशहरूको नियुक्ति राष्ट्रपतिबाट प्रस्तावमा आधारित हुन्छ र यसका लागि उच्चतम न्यायिक निकायको स्वीकृति आवश्यक हुन्छ।

भाग २६: लोक प्रशासन (धारा ४३-४५)

✓ लोक प्रशासनको संरचना:

नेपालको लोक प्रशासन सरकारको प्रशासनिक कामकाजको आधारभूत संरचना हो। यसले राष्ट्रको नीति, योजना, र व्यवस्थापनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ।

- सार्वजनिक सेवा आयोग र प्रशासनिक आयोगहरू यो प्रणालीमा महत्त्वपूर्ण छन्।

भाग २७: संघीय शासन संरचना (धारा ४६-५१)

✓ संघीय व्यवस्थापन:

नेपालको संविधानले संघीय शसस्त्र बल र संघीय कार्यपालिका को बीचको समन्वय र अधिकारको स्पष्ट वितरण गरेको छ।

✓ संघीय नीति:

संघीय सरकार राष्ट्रिय नीति र रणनीतिहरू बनाउन र कार्यान्वयन गर्न जिम्मेवार छ। यसका प्रमुख कार्यहरूमा कृषि, उद्योग र शिक्षा नीति समावेश छन्।

 भाग २८: संघीय संसद (धारा ५२-५६)

✓ संसदको संरचना:

नेपालको संसद द्व chambers संरचना अर्थात् प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रिय सभा मिलेर बनाइन्छ। यसका प्रमुख कार्यहरूमा कानून बनाउने, बजेट पारित गर्ने, र सरकारको निगरानी गर्नु समावेश छन्।

१. प्रतिनिधि सभा:

- १२५ सदस्यहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने प्रतिनिधि सभा जसको चुनाव प्रत्यक्ष प्रतिनिधित्व प्रणालीमार्फत हुन्छ।

२. राष्ट्रिय सभा:

- राष्ट्रिय सभाको ५९ सदस्यहरूलाई प्रतिनिधि सभाबाट चयनित गरिन्छ र यसका कार्यहरूमा संविधान संशोधन र राष्ट्रिय नीति निर्माण समावेश छन्।

 भाग २९: आर्थिक व्यवस्थापन (धारा ५७-६१)

✓ संघीय वित्त व्यवस्थापन:

नेपालको आर्थिक नीति र वित्तीय व्यवस्थापन मा प्रमुख संघीय बजेट, आयकर प्रणाली, र नयाँ करहरूको व्यवस्था रहेको छ।

१. राजस्व र कर नीति:

- राजस्व सङ्कलन र व्यय नीति संघीय र प्रदेश तहमा बाँडफाँट हुन्छ।

२. वित्तीय व्यवस्थापन आयोग:

- नेपालको वित्तीय संस्थाहरूको परिपालन र निगरानी गर्ने जिम्मेवारी वित्तीय व्यवस्थापन आयोगको हो।

भाग ३०: निर्वाचन प्रक्रिया (धारा ६२-६५)

✓ निर्वाचन प्रणाली:

नेपालको संविधानले संघीय चुनाव प्रणाली सुनिश्चित गरेको छ जसमा राष्ट्रिय सभा, प्रादेशिक सभाहरू, र स्थानीय तहका प्रतिनिधिहरूका लागि चुनाव प्रक्रिया समावेश छ।

- निर्वाचन आयोगको गठन र यसका कार्यहरू स्पष्ट गरिएको छ।

अनुसूचीहरू (अनुसूची ८-१२)

✓ अनुसूची ८: संघीय अधिकारको सूची

यो अनुसूचीले नेपालका संघीय अधिकारहरूको परिभाषा र ब्याक-एन्ड प्रावधानहरूको समावेश गर्दछ। यसमा राष्ट्रिय र प्रदेशका अधिकारका वितरणको स्पष्ट तालिका छ।

✓ अनुसूची ९: प्रादेशिक अधिकारको सूची

प्रदेश सरकारलाई विशेष अधिकारको सूची जसले प्रत्येक प्रदेशको आन्तरिक व्यवस्थापनका कार्यहरूको स्पष्टता दिन्छ।

✓ अनुसूची १०: समग्र संविधानिक व्यवस्था

संविधानको प्रमुख धारा र नियमहरूको समग्र विश्लेषण र व्यवस्थापन प्रदान गर्ने अनुसूची।

नेपालको संविधान एक समावेशी, लचिलो र बलियो कानूनी संरचना हो जसले संविधानिक शासन र लोकतान्त्रिक अधिकारको संरक्षण गर्दछ। यो संविधानले विभिन्न तहका सरकारहरूको सुसंगत कार्यप्रणालीको व्यवस्था गर्दै अधिकार र कर्तव्यको वितरण गर्ने काम गर्छ। यस अध्ययनले तपाईंलाई संविधानको अधिकतम उपयोग र प्रविधिका रूपहरू समग्र देशको सरकारी र प्रशासनिक संरचनासँग जोड्न मद्दत पुर्याउँछ।

भाग ३१: संविधान संशोधन (धारा ६६-७१)

संविधान संशोधन प्रक्रिया:

नेपालको संविधानले संविधान संशोधनको प्रक्रियालाई स्पष्ट रूपमा परिभाषित गरेको छ। यस अनुसार, संविधानको कुनै पनि प्रावधानलाई संशोधन गर्नका लागि निम्नलिखित प्रक्रिया पालना गर्नुपर्छ:

1. संविधान संशोधन प्रस्ताव:

- संविधान संशोधनका लागि प्रस्ताव संसदको **दुवै सदन (प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रिय सभा)**बाट दुई तिहाइ बहुमतद्वारा अनुमोदन गर्नुपर्ने हुन्छ।
- केही संवेदनशील विषयहरू जस्तै राष्ट्रिय सम्प्रभुता र प्रादेशिक संरचनामा परिवर्तन, संशोधन गर्नका लागि राष्ट्रपतिको अनुमोदन आवश्यक हुनेछ।

2. राष्ट्रपतिको स्वीकृति:

- संविधान संशोधन प्रस्ताव राष्ट्रपतिबाट अनुमोदन प्राप्त गर्नु आवश्यक छ।
- यदि राष्ट्रपति कुनै संशोधन प्रस्तावमा असहमत छन् भने, संसदसँग पुनः विचार गर्नका लागि जानु पर्ने हुन्छ।

भाग ३२: संघीयता र प्रदेशको अधिकार (धारा ७२-७७)

संघीय संरचना र प्रदेशहरूको अधिकार:

नेपालले संघीय शासन व्यवस्था अपनाएको छ, जसमा कूल सात प्रदेश रहेका छन्। प्रत्येक प्रदेशलाई संविधानिक अधिकार र अधिकार क्षेत्र प्राप्त छन् जसको उल्लंघन नगरी संघीय सरकार र प्रदेश सरकार बीचको समन्वय र समझदारी सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ।

1. संघीय र प्रदेश सरकारको अधिकार:

- संघीय सरकार राष्ट्रिय सुरक्षा, विदेशी नीति, र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध जस्ता प्रमुख मुद्दाहरूको व्यवस्थापन गर्छ।
- प्रदेश सरकार आन्तरिक नीति, शिक्षा, स्वास्थ्य र स्थानीय विकासका कार्यहरूमा जिम्मेवार हुन्छ।

2. संघीयता र समन्वय:

- संघीय राज्य संरचनाले प्रदेशहरूको अधिकारलाई परिभाषित गरेको छ जसले संघीय र प्रदेश स्तरमा स्पष्ट जिम्मेवारीको बिभाजन गरेको छ।

भाग ३३: न्यायपालिका (धारा ७८-८१)

✓ न्यायपालिका र न्यायिक स्वतन्त्रता:

नेपालको न्यायपालिका को भूमिका सार्वजनिक हितको संरक्षण र संविधानको संरक्षण गर्न महत्वपूर्ण छ। यसले सुदृढ न्यायिक प्रणाली र न्यायिक स्वतन्त्रता सुनिश्चित गर्दछ, जसले नागरिकका अधिकारको रक्षाका लागि कार्य गर्दछ।

1. न्यायपालिका को संरचना:

- सर्वोच्च अदालत नेपालको सर्वोच्च न्यायिक निकाय हो र यसका अतिरिक्त विभिन्न न्यायालयहरू र संचालन समितिहरू कार्यरत छन्।

2. न्यायिक अवलोकन:

- न्यायिक समितिहरूले सार्वजनिक न्यायिक सेवाहरू र मूल्य प्रणालीमा निगरानी राख्छ।

भाग ३४: सार्वजनिक सेवा (धारा ८२-८५)

✓ सार्वजनिक सेवा र कर्मचारी सम्बन्धी नीति:

नेपालको संविधानले पारदर्शिता र न्यायिकता कायम राख्ने उद्देश्यले पब्लिक सर्विसका प्रावधान र लोक सेवाका अधिकारहरू सुनिश्चित गरेको छ।

1. लोक सेवा आयोग:

- लोक सेवा आयोगले राष्ट्रिय स्तरमा कर्मचारीको नियुक्ति प्रक्रिया, पारदर्शिता र दक्षता सुनिश्चित गर्नका लागि कार्य गर्दछ।
2. कार्यपालिका र कर्मचारी सम्बन्धी नीति:
- नेपालको संविधानले कार्यपालिकालाई प्राविधिक, पारदर्शी र न्यायपूर्ण कार्य सञ्चालनको लागि नीति बनाउने अधिकार दिएको छ।

भाग ३५: निर्वाचन प्रक्रिया (धारा ८६-८९)

✓ निर्वाचन आयोग र चुनाव प्रक्रिया:

नेपालमा निर्वाचन प्रक्रियाको संचालनका लागि निर्वाचन आयोग जिम्मेवार छ। यसका प्रमुख उद्देश्य र कार्यहरूमा निम्नलिखित समावेश छन्:

1. निर्वाचन आयोगको गठन:
  - निर्वाचन आयोग निर्वाचन प्रक्रिया, पार्टी प्रणाली, र प्रतिनिधि चयनका प्रमुख प्राधिकृत निकाय हो।
2. चुनावको पारदर्शिता:
  - चुनावको स्वतन्त्रता र निष्पक्षता सुनिश्चित गर्नका लागि निर्वाचन आयोगले विभिन्न निर्वाचन मापदण्ड र निरीक्षण गर्नका लागि कदम चाल्दछ।

भाग ३६: संविधानको निष्पादन र व्याख्या (धारा ९०-९३)

✓ संविधानको कार्यान्वयन:

नेपालको संविधानले संविधानको व्याख्या र कानूनी कार्यान्वयनमा संविधानिक अदालत र विधायिकालाई प्रमुख भूमिका प्रदान गरेको छ।

1. संविधानिक व्याख्या:
  - संविधानका सबै प्रावधान र त्यसका नयाँ व्याख्याहरूलाई संविधानिक अदालतले विवेचना गर्दछ।
2. संविधानको निरन्तरता र कार्यान्वयन:

- संविधानलाई लागु गर्ने क्रममा कुनै पनि विरोधाभास वा शंका उत्पन्न हुँदा संविधानिक अदालतबाट यसको व्याख्या र निर्णय गरिन्छ।

अनुसूचीहरू (अनुसूची १३-१६)

अनुसूची १३: संघीय अधिकार र कर्तव्यहरूको सूची

- यो अनुसूचीले संघीय सरकारको अधिकार र कर्तव्यहरूको सूची समेट्छ जसमा सुरक्षा, विदेशी नीति, आन्तरिक प्रशासन लगायतका कार्यहरूको वितरण स्पष्ट गरिएको छ।

अनुसूची १४: प्रदेशको अधिकार र कर्तव्यहरूको सूची

- प्रदेश सरकारले स्वायत्तता प्राप्त गरेका विभिन्न क्षेत्रहरू जस्तै स्वास्थ्य, शिक्षा, र आधारभूत संरचनामा सुधार गर्नका लागि प्रमुख कर्तव्य र अधिकारको परिभाषा दिन्छ।

अनुसूची १५: निर्वाचन प्रणालीको विवरण

- निर्वाचन प्रणालीका प्रावधान र निर्वाचन प्रक्रियाका नियमहरू उल्लेख गरिएको छ जसले लोकतान्त्रिक निर्वाचन प्रणालीलाई सुनिश्चित गर्दछ।

अनुसूची १६: न्यायिक संरचनाको विस्तृत विवरण

- न्यायिक संरचनाको व्याख्या र न्यायिक निकायको निर्वाचन प्रक्रिया र न्यायधीशहरूको नियुक्ति प्रक्रिया यस अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ।